

versitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sy. 14, Erzurum 1986, s. 215-223; Heikki Waris, "Finland", *EAm*, XI, 224-225; "Finlandiya", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, IV, 865-880; "Finlandiya", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, VII, 4124-4130; Edward M. Summerhill, "Finlandiya", *ABr. Ana Yıllık* 1994, İstanbul 1994, s. 483-484.

DİA

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Finler'in İslâmîyet'le tanışmaları Rusya'nın hâkimiyeti altında bulundukları yıllara (1809-1917) rastlar. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tataristan'ın başşehri Kazan'ın kuzeybatısındaki Nijni Novgorod civarında yaşayan Tatar asıllı müslümanlar ticaret yapmak amacıyla Finlandiya topraklarında görünmeye başladılar. Daha ziyade seyyar satıcılıkla uğraşan bu insanlardan başka, o tarihlerde Rus ordusunda görev yapan müslüman askerlerle merkezden gönderilen birtakım müslüman memurlar da Finlandiya'nın çeşitli yerlerine dağıldılar. Bunlardan bazılarının vefatı üzerine Helsinki'de bir İslâm mezarlığı ihdas edildi (1870). Bundan sonra Finlandiya'da Rusya'ya göre ticarî hayatın daha canlı ve sosyal imkânların yaşamaya daha elverişli olduğunu gören müslüman tâcirler de buraya yerleşmeye başladılar. Finlandiya'ya yerleşen Tatarlar'ın sayısı XIX. yüzyılın sonlarına doğru 150-200 kişiyi bulmuştu. Müslümanlar ilk yıllarda pek çok problemle karşılaştılar. Çünkü din, dil, kültür, örf ve âdetlerin tamamen değişik olduğu hristiyan bir ülkeye gelip yerleşmişlerdi; ayrıca çeşitli şehir ve kasabalarda dağınık yaşadıkları için aralarında tam bir koordinasyon da yoktu. Herkes bulunduğu bölgede bir şeyler yapmaya gayret ediyor, bir taraftan da yeni gelenlerle birlikte müslüman azınlığın sayısı gittikçe artıyordu. 1917'de

bağımsızlığın ilanı ve sınırlardan giriş çıkışların kontrol altına alınması üzerine Finlandiya'da yaşayan müslümanlar vatandaş statüsüne geçerek buraya yerleştiler.

Ülkelerine dönüş ümidi kalmayan müslümanlar, hristiyan toplum içinde kaybolup gitmemek için Fin yasalarının azınlıklara tanıdığı haklardan faydalanarak kendi inançlarını ve dinlerini sürdürebilmek amacıyla dinî bir dernek kurdular. Suomen Muhammettilainen Seurakunta adını taşıyan bu dernek 1925 yılında başşehir Helsinki'de faaliyete geçti; daha sonra da adı Suomen Islam Seurakunta olarak değiştirildi. Öncelikle İslâm toplumunun karşı karşıya bulunduğu problemlerin halli yoluna gidilerek namaz kılınabilecek ve çocuklara dinî eğitim verilebilecek binalar satın alındı. Hükümetle yapılan temaslar sonunda Rus yönetimi sırasında müslümanlara tahsis edilen mezarlığın resmen derneğe devri sağlandı. Açılan kurslarla çocuklara ve yetişkinlere dinî bilgiler verilmesine, Kur'an öğretilmesine başlandı; ayrıca ihtiyaç duyulan temel dinî ve millî eserler bastırıldı. Ülkenin çeşitli kesimlerinde yaşayan müslümanlar Helsinki'ye göçerek merkezde toplanmaya ve bir koloni oluşturmaya çalıştılar; özellikle de millî ve dinî kimliklerini kaybetmemek için ellerinden gelen çabayı gösterdiler. Türkiye ile Sovyetler Birliği'ndeki Türk cumhuriyetlerinden Reşit Rahmeti Arat, Sadri Maksudi Arsal, Abdullah Battal Taymas, Akdes Nimet Kurat ve Musa Carullah Bigi gibi ilim adamlarını davet ederek cemaate yön verdiler.

1935 yılında Suomen Islam Seurakunta tarafından Suomen Turkilaisten Seura adı altında ikinci bir dernek kuruldu; bunun amacı daha çok kültürel faaliyetleri yürütmek, millî kültürü yaymak ve yaşatmaktır. Masrafları Suomen Islam Seurakunta'nın mütevelli heyeti tarafından karşılanan bu dernek müslüman toplum içinde küçümsenmeyecek hizmetler yapmıştır ve halen de yapmaktadır. 1939 yılında II. Dünya Savaşı ortamını fırsat bilen Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya saldırmasıyla başlayan ve beş yıl süren Fin-Rus savaşı sırasında Suomen Islam Seurakunta üyelerinden askerlik çağına gelenler Rusya'ya karşı kahramanca savaşmış ve hükümet müslüman halkın gösterdiği vatan severlikten dolayı İslâm kabristanına şehidler için bir âbide diktirdi. Savaş yıllarında dinî faaliyetler azalarak da olsa devam

etti. Helsinki'ye 40 km. uzaklıkta bulunan ve şu anda 100 kadar müslümanın yaşadığı Järvenpää şehrinde halkın yaptırdığı cami ibadete açıldı (1942). Yine savaş sırasında Finlandiya'nın ikinci büyük şehri olan Tampere'de Tampereen Islamilainen Seurakunta adı altında yeni bir dinî dernek kuruldu (1943). Halen aynı isimle faaliyetine devam eden ve bir de camisi olan derneğin 150 civarında üyesi bulunmaktadır.

Savaştan sonra, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve olumsuzlukların yavaş yavaş giderilmesine çalışıldı. Bu yıllarda Finlandiya'nın ekonomisindeki yükselmeye paralel olarak müslümanların durumunda da bir düzelme görüldü. 1945 yılında, gençlerin sportif faaliyetlerini yürütmek üzere masraflarını Suomen Islam Seurakunta'nın karşıladığı Urheilusevra Yolduz r.y. adı altında yeni bir dernek daha kuruldu. Suomen Islam Seurakunta üyeleri kendilerine ve çocuklarına gerekli olan dinî bilgileri cami bünyesinde açılan Kur'an kurslarından almaktaydılar. Ancak tam teşekküllü bir millî okulları yoktu. Fin makamlarıyla yapılan temaslar sonunda 1948 yılında Turkilainen Kansakoulu açıldı. İlkokul seviyesinde ve dört yıl süreli olan bu okulda öğrenciler ana dillerinin yanında millî ve dinî kültür dersleri de okudular ve Fin okullarına geçiş yaptılar. Fakat yirmi yıl kadar faaliyetine devam eden okul yeterli sayıda öğrenci bulunamadığından 1969'da kapandı ve bu tarihten sonra millî ve dinî bilgilerin Suomen Islam Seurakunta bünyesinde açılan kurslarla verilmesine çalışıldı. Bu faaliyetler halen 1960 yılında hizmete giren ve en üst katı cami olan Helsinki'nin merkezindeki beş katlı İslâm merkezi binasında yürütülmektedir. Finlandiya'da yaşayan ve günümüzde sayıları 1000 civarında bulunan Tatar Türkleri, Türkiye ve diğer İslâm ülkeleriyle her zaman iyi münasebetler içinde olmuşlar, imam ve öğretmen ihtiyaçlarını büyük ölçüde Türkiye'nin gönderdiği Tatar dilini bilen görevlilerle karşılamışlardır.

Suomen Islam Seurakunta, kuruluş yıllarında daha çok cep ilimihali türünde küçük risâleler bastırarak günlük hayatta bilinmesi gereken İslâmî bilgileri üyelerine ulaştırdı. Eserlerin yazımında Arap harfleri kullanılıyordu. Ancak o tarihlerde Finlandiya'da Arap harfleriyle yayın yapma imkânı olmadığı için cemaat üyelerinden Hasan Hamîdullah Efendi şahsî gayretiyle evinde küçük ve basit

Helsinki'de İslâm Merkezi binası - Finlandiya

bir matbaa kurmuştu. Özellikle savaş yıllarında baskı işleri burada sürdürüldü; 1950'den sonra ise normal matbaalarda ve Latin harfleriyle yapıldı. Bugüne kadar Tatar Türkçesi'yle yayımlanmış olan dinî eserlerden bazıları şunlardır: *Tefsîr-i Nu'mânî* (Helsinki 1958 [Kazan 1911 neşrinden tıpkıbasım]); Veli Ahmed Hakîm, *Türk Balalarına Din Dersleri* (Helsinki 1939); Hasan Hamîdullah, *Yâ-nâ İman Şartı Hem Bilimlikler* (Kemi 1944; Helsinki 1968); *Cuma Hutbeleri* (Helsinki 1973); Zâkir Kâdirî, *Dîn Sabaqları 1-2. 1: İnânu (İman), 2: Arulîq (taharet)* (Helsinki 1938), *Dîn Sabaqları 3: Namâz* (Helsinki 1938); Ahmet Naim Atasever, *İlmihal* (Helsinki 1968), *Din Bili-mi* (Helsinki 1973); Abdurrahman Kaya, *İman ve İbadet, İslâm'da Ahlâk* (diğer dinî, edebî ve tarihî eserler için bk. Halén, s. 6-26).

İlk müslüman Tatar Türkleri'nin Finlandiya'ya yerleşmesinden yaklaşık yarım asır sonra çeşitli İslâm ülkelerinden değişik maksatlarla gelen başkaları da oldu; ancak yabancı işçi alınmadığı için sayıları belli bir rakamı aşmadı. 1985 yılına kadar diğer İslâm ülkelerinden gelip burada kalanların sayısı 500-600 civarındaydı. Bu tarihten sonra ise Somali ve Bulgaristan'dan toplu ilticaların vuku bulması, dünya ülkeleri arasında eğitim, kültür ve ticaret ilişkilerinin gelişmesi, özellikle son yıllarda turistik yollarla yapılan tanışmalar sonucu yabancılarla evlenmelerin çoğalması gibi sebeplerle müslümanların sayısı artmaya başladı. 1987'de daha ziyade Arap asıllı cemaat tarafından Suomen Islamilainen Yhdyskunta adıyla yeni bir dinî dernek kuruldu ve cami olarak kullanılmak üzere bir bina kiralandı; böylece Helsinki'deki cami ve dinî dernek sayısı ikiye çıkmış oldu. Şu anda bütün Finlandiya'da cami-mescid hüviyeti taşıyan altı bina bulunmakta ve bunlardan ikisi Helsin-

ki'de, diğerleri ise Tampere, Turku, Järvenpää ve Kotka'da yer almaktadır.

Bu derneklerden başka son yıllarda (1993-1994) Türk vatandaşları tarafından İslam ja Rakkaus, çoğunluğunu Pakistanlıların teşkil ettiği bir grup tarafından da Finnish Islamic Center adlı iki dernek daha kurulmuştur.

1994 yılı itibarıyla Finlandiya'da yaşayan müslümanların sayısının 10-12.000 civarında olduğu (nüfusun yaklaşık % 02'si) tahmin edilmektedir. Bunlardan özellikle ticarî hayata yakınlıkları bulunan ve daha ziyade kürk ticaretiyle meşgul olan Tatar Türkleri büyük başarılar elde etmiş durumdadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

"Muslims in Finland", MW, I/47, Karachi 1964, s. 7; Zuhar Tahir, "Muslims in Finland", a.e., III/16 (1965), s. 6; Ali Hakam A. Aziz, "Muslims in Finland", a.e., XII/24 (1975), s. 2, 7; H. Halén, "A Bibliographical Survey of the Publishing Activities of the Turkic Minority in Finland", SO, LI/11 (1979), s. 3-26; G. Pietto, "İslâm in Finlandia: i Tatarî", *İslâm. Storia e Civiltà*, VI/4, Tripoli 1987, s. 247-251; A. Popovic, "Muslimün", *EI²* (İng.), VII, 695.

ABDURRAHMAN KAYA

IV. FİNLANDIYA'DA

İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Dünyanın en kuzeyinde bulunmasına ve müslümanlarla yakın ilişki içinde olmamasına rağmen birkaç asırdan beri Finlandiya'da Doğu ve İslâm bilimleri alanında yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Şarkiyata karşı duyulan ilk ilginin daha çok filolojik olduğu görülür. Önce Kitâb-ı Mukaddes veya genel anlamda yahudi-hristiyan kültürü üzerinde çalışmak için gerek duyulan İbrânî, Ârâmî, Süryânî ve Arap dilleri öğrenildi. Turku (Abo) Üniversitesi'nin (Academia Aboensis) programından anlaşıldığına göre Abraham Alanus 1707-1712 yıllarında Ârâmîce ve Süryânîce'nin yanı sıra Arapça okutmuş, Piskopos Gezelius da (ö. 1718) çıktığı se-

yahatlerin birinden dönüşünde bu üniversitenin kütüphanesine bir Kur'an yazması getirmiştir. 1746-1757 yılları arasında yine bu üniversitede görev yapan Carl Abraham Clewberg önemli bir Doğu dilleri uzmanı idi; onun gözetimi altında gerçekleştirilen çalışmaların birinde İbrânîce ve Arapça kelimeleri bakımından mukayese edilmiş, bir diğerinde ise İslâmî sikkeler incelenmiştir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru İbrânîce'nin insanlığın ana dili olduğu yolundaki geleneksel görüşe karşı çıkan Pehr Malmström, 1791'de Latince tercümesiyle birlikte bir Kur'an metni basmaya başladı; fakat iki ciltten sonrasını çıkarmaya ömrü yetmedi.

Turku Üniversitesi'ndeki Arapça öğretimi XIX. yüzyılda da devam etti. Hans Henrik Fattenborg ile Ivar Ulrik Wallenius Turku geleneğini Helsinki'ye taşıdılar ve böylece orada şarkiyat çalışmaları yapmakta olan birçok araştırmacı Helsinki Üniversitesi'ne gitti. Turku'da kalan ilim adamlarından August von Platen'in çok iyi Arapça bildiği söylenir. Anlatıldığına göre ünlü dilbilimci ve coğrafyacı Georg August Wallin onu ziyarete gelerek ayak-kabıllarını çıkarıp Arabistan çöllerinde dolaştığından ayaklarını öpmüştür. A. von Platen, 1836'da efsanevi Tedmür kraliçesinin ülkesini görmek amacıyla Suriye'ye gitmek için İtalya üzerinden İstanbul'a geçmiş, fakat yola çıkacağı sırada güneyde baş gösteren veba salgınından dolayı Finlandiya'ya geri dönmüştür.

Finlandiya'da ilk defa Farsça üzerinde çalışan ve Farsça hocalığı yapan kişi önce Turku, sonra Helsinki üniversitelerinde öğretim üyesi olan Carl Gustaf Sjöstedt'tir (ö. 1834). Bu zat Farsça çalışmalarından başka meşhur tarihçi ve edip Şehâbeddin İbn Arabşah üzerinde de bir araştırma yapmıştır. Arapça dışındaki diller üzerinde çalışma yapan şarkiyatçılar arasında arkeoloji, etnoloji, folklor, liguistik ve özellikle Türkoloji ile ilgilenen ve on sekiz ayrı dilin grameri üzerine yayın yapan M. A. Castren'in önemli bir yeri vardır.

Farsça okutan bir başka şarkiyatçı da filoloji hocası olarak 1826'da Helsinki Üniversitesi'ne tayin edilen Gabriel Geitlin'dir. İbrânîce ve Arapça da okutan Geitlin, Farsça derslerinde daha çok Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstân*'ından parçalar üzerinde durmuştur. 1841'de Fince'yi Türkçe ile karşılaştıran bir çalışmasını, 1863'te de üniversitede bulunan İslâmî sikke koleksiyonunu yayımladı. Finli şar-

Helsinki
Merkez
Cami'inde
bayram
namazı